

выглядаюць сумнілівымі па адношэнню к пазітыўнаму абразу глабалізацыі як когнітыўнай адзінца.

Ключевые слова: канцэпт, канцэптуальная карціна міра, глабалізацыя, антыглабалізацыя, когнітыўны элемент, когнітыўны дыссананс, глабалізм, антыглабалізм.

Nedainova I. V. Cognitive Dissonance As the Reason of New Concepts Appearance in the Modern World Picture

In the given article the forming of a relatively new concept in the Modern English language world picture ANTI-GLOBALISM is being viewed. This concept is a new focus for the Conceptual Linguistics and this is the impetus for us to analyze ANTI-GLOBALISM as a lingual and conceptual phenomenon the basis of the appearance of which lies in cognitive procedures. In our opinion the situation of cognitive dissonance when the contradictions in the personality knowledge system began to arise has become the reason of its appearance. Such a dissonance has been the result of the discrepancy between the positive image of globalisation as a settled cognitive element and the negative processes in today's world that are caused by it in political, economic, cultural, social and ecological spheres. As it is distinguished the motivational conflicts that are appeared while getting some contradictive information about the cognitive element GLOBALISATION lead a person to the realization of the actions which are formed in definite frames and later on in new conceptual models. In the cognitive aspect we see the globalisation processes as the signals for an individual to rethink the cognitive element GLOBALISATION and as the challenge to ANTI-GLOBALISM forming as a new concept of the Modern world picture.

Key words: concept, conceptual world picture, globalisation, anti-globalisation, cognitive element, cognitive dissonance, globalism, anti-globalism.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький А. Е.

УДК 811.111-112

I. В. Нікіточкіна

**КАТЕГОРІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ
В ЕПІЧНІЙ ПОЕМІ «БЕОВУЛЬФ»**

Категорія цінності, з точки зору філософії, розкриває один з важливих моментів універсальної взаємозалежності явищ. Як зазначає В. А. Василенко, суб'єктом ціннісних відносин виступає та сторона, відносно буття якої визначається цінність іншої [1, с. 42]. Об'єкт ціннісних

відносин – це те, з чим суб'єкт взаємодіє, і що має для нього цінність. Носієм цінності може виступати будь-яке явище, що взаємодіє з суб'єктом.

Цінністю називається те, що здатне задовольняти людські потреби. Отже, цінність речі визначається як її властивостями, так і її відношенням до потреб та інтересів людини. Речі, явища стають цінностями, оскільки вони належать до сфери людського існування й діяльності.

М. С. Каган звертає увагу на важливу проблему, що постає у теорії цінностей. В європейських мовах саме слово, яке позначає цінність, має смисл «вартість»: *Wert, value, valeur*. У німецькій, англійській, французькій мовах не існує особливого терміну на позначення «цінності», який би дозволив закріпити її суттєву відмінність від економічного поняття «вартості» [2, с. 25]. Таким чином, учений вважає недопустимим включення в аксіологію категорії «економічна цінність», оскільки не можна вважати однотипними приязне ставлення до людини та гроші, потрачені на неї, хоч в обох випадках ми характеризуємо людину за допомогою прикметника «дорогий» [2, с. 40].

З огляду на економічну теорію Р. Каулла (1906) прослідкував еволюцію економічної цінності у вигляді «вартості» починаючи з античності до кінця XIX століття [3, с. 24]. У даному дослідженні матеріальні (економічні) цінності також розглядаються як один з типів цінностей.

Співвідношення мови і цінностей багатогранне. Мова як метасеміотична система, що описує будь-які артефакти та природний світ, включає у свої смислові структури ціннісні моделі, фіксуючи їх у лексемах.

На думку В. І. Карасика, аксіологічна сторона відображає один з основних аспектів взаємодії людини та навколишнього світу. Цінності – це вищі орієнтири, які визначають поведінку людей, утворюють найважливішу частину мовної картини світу. Вони не виражені явно повністю у певному тексті, а існують у культурі та формують ціннісну картину світу (частину мовної картини світу). Лінгвістично цінності можуть бути описані у вигляді культурних концептів, багатомірних, культурно-значимих соціопсихічних утворень у колективній свідомості, що знаходять відображення у певній мовній формі [4, с. 117].

Ціннісні феномени виступають одним із основних об'єктів сучасних лінгвістичних та міждисциплінарних досліджень, оскільки вони проявляються у широкому культурному контексті й різноманітності дискурсивних практик. У мовознавстві ціннісна проблематика пов'язана з оцінним аспектом спілкування та його роллю у формуванні ідеалізованої картини світу. Різні наукові концепції вивчення ціннісної семантики представлені у працях Ю. Д. Апресяна (1995), Н. Д. Арутюнової (1988), А. Вежбицької (1988), О. М. Вольф (1985), В. Г. Гака (1993), О. В. Падучевої (2004), Н. К. Рябцевої (1993), Ю. С. Степанова (1975). Проте, детальний аналіз лінгвістичних праць засвідчив потребу комплексного вивчення прикметників на позначення

матеріальної цінності та їх словосполучень із застосуванням когнітивної методики, що зумовлює актуальність нашої статті.

Мета даної розвідки полягає у реконструкції категорії матеріальної цінності у давньоанглійському періоді на основі словників і текстів.

Об'єктом дослідження виступають прикметникові лексеми на позначення матеріальної цінності зареєстровані у словниках та верифіковані у давньоанглійському епосі. Семантичні та синтаксичні особливості вживання вищезгаданих прикметників формують предмет роботи.

Давньоанглійські писемні пам'ятки можуть забезпечити знання про культуру та світобачення людей того часу [5, с. 47], тому в якості матеріалу для дослідження використовувалися словники: *Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary*, *The Dictionary of Old English*, *Freelang Old English-English Dictionary*, *A Concise Anglo-Saxon Dictionary*, *An English-Anglo-Saxon Vocabulary* та епічна поема «Беовульф», яку традиційно прийнято вважати найбільш типовою писемною пам'яткою давньоанглійського періоду.

Концептуальний аналіз давньоанглійської картини світу передбачає дослідження концептів, які найбільш часто використовувалися для категоризації і членування світу, змін у складі базових концептів і категорій, а також у способах їх вербалізації. В. І. Заботкіна стверджує, що ключові концепти культури транслюються у знаковому втіленні – словах, й акумулюються у мові. Їх вивчення дозволяє виявити особливості світосприйняття народу, представити концептуальні та національні мовні картини світу [6, с. 55].

Категорія «матеріальна цінність» виражена за допомогою прикметників як глобальна мисленнева одиниця складається з когнітивних фрагментів, блоків, когнітивних ознак, що у свою чергу ввійшли у семантичний простір мови. Н. Г. Єсипенко зазначає, що вивчення мови та окремих її одиниць у змозі відкрити таємниці пізнання світу народом [7, с. 80].

На думку З. А. Харитончик, прикметник як частина мови характеризується загальним категоріальним значенням якості, властивості, ознаки. Він включається у сферу позначення предметів або явищ через взаємодію з іменниками, виражаючи їх ознаки. Саме в області прикметника найбільш чітко проявляється мисленнева діяльність людини, завдяки якій властивості, якості або будь-які атрибути, що складають невід'ємну сутність предмету, явища, речі, розглядаються відокремлено від неї [8, с. 94].

Прикметники зі значенням матеріальної цінності часто використовуються у мові і є важливим складником образу світу в концептуальному та мовному планах. Наприклад, у Британському національному корпусі сучасної англійської мови (більше 10 млн. слововживань) зафіксовано близько 84 тис. слововживань досліджуваних прикметників.

На першому етапі дослідження на основі словникових даних нам вдалося здійснити інвентаризацію лексико-семантичного поля «матеріальна цінність». Спочатку за словником *Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary* методом компонентного аналізу було проведено суцільну вибірку прикметників, які виражали матеріальну цінність у давньоанглійській мові. Потім була проведена перевірка відібраних одиниць на наявність ціннісного змісту за дефініціями кількох інших словників із застосуванням, при потребі, компонентного та трансформаційного аналізу: прийому субституції та прийому згортання-розгортання дефініції.

Загалом було відібрано 73 лексеми, які були нами систематизовані в ЛСП прикметників, що позначають матеріальну цінність. Було виділено ядро та периферію лексико-семантичного поля (Нікіточкіна І.В., 2013).

Наступним кроком було дослідження функціональної семантики складових ЛСП в епосі. У поемі «Беовульф» було зафіксовано 12 випадків вживання семи прикметників матеріальної цінності. Отриманий фактичний матеріал підтверджує, що прикметники *deore* і *dýre* відносяться до ядра досліджуваного лексико-семантичного поля. Ці прикметники, що в давньоанглійській мові по-суті виступали різними формами написання одного прикметника *dear*, зустрічаються у поемі найчастіше (7 слововживань). Прикметники *weorþ* (line 1902: *hé þaém båtwearde bunden golde swurd gesealde þæt hé syðþan wæs on meodubence máþma þý weorþre yrfeláfe – he to the boat-guard a bound gold sword gave, so that he afterwards was on the mead-bench by the treasure the **worthier**, by the inherited relic*); *welig* (line 2607: *gemunde dá dá áre þe hé him aér forgeaf wícstede **weligne** Waégmundinga, folcrista gehwylc swá his fæder áhte – he remembered then the honour that he had given him before, **lush** dwelling-place of the Waegmundings, to each folk-rights, as his father had owne*); *unwáclíc* (line 3138: *Him dá gegiredan Géata léode ád on eorðan **unwáclícne** helmum behongen hildebordum beorhtum byrnum swá hé béna wæs – Then for him prepared the people of the Geats a pyre on the earth, **not trifling**, hung with helmets, with battle-shields, with bright byrnies, as he had requested*); *gneáð* (line 1930: *Hæreþes dohtor næs hío hnáh swá þeah né tó **gnéað** gifá Géata léodum máþmgestréona – Haereth's daughter was not mean though nor too **grudging** of gifts to the people of the Geats, of treasure-wealth*) та *earn* (line 2368: *Oferswam dá sioleða bigong sunu Ecgðéowes **earn** ánhaga eft tó léodum þaér him Hygd gebéad hord ond rice béagas ond bregostól: bearne ne trúwode – He crossed over then the flowing expanse of waters, the son of of Edgetheow, **wretched** and solitary, back to the people, there Hygd bade him hoard and kingdom, rings and throne*) зустрічаються у тексті тільки по одному разу, у зв'язку з чим можемо віднести їх до периферії ЛСП «матеріальна цінність».

Приклади підтверджують, що у поемі «Беовульф» основною функцією прикметника у реченні була атрибутивна. Проте у давньоанглійській мові, на відміну від сучасної, прийнятою була як

правостороння, так і лівостороння валентність прикметника відносно іменника, cf.: *Næs ðá on hlytme hwá þæt hord strude syððan orwearde aénigne daél secgas geségon on sele wunian laéne licgan lýt aénig mearn þæt hí ofostlice út geferedon **dýre máðmas*** (line 3131: It was not in a casting of lots, who would plunder that hoard, when unprotected any part the men saw remaining in the hall, lying frail; little did anyone mourn that they quickly carried out **precious treasures**) – *oð ðæt aéfen cwóm wæs ðá gebolgen beorges hyrde wolde se láða lige forgyldan **drincfæt dýre*** (line 2306: then was enraged the keeper of the barrow, he wished the injury to repay with flame, the **dear drinking-vessel**).

Загалом прикметники матеріальної цінності у поемі «Беовульф» описують іменники на позначення об'єктів неживої природи: *déore máðmas* (*dear treasures*), *drincfæt déore* (*precious drinking vessel*), *drincfæt dýre* (*dear drinking vessel*), *dýre swyrd* (*precious swords*), *dýre máðmas* (*precious treasures*), *dýre íren* (*precious iron*), *weorþre yrfeláfe* (*worthy relic*), *wícstede weligne* (*lush dwelling-place*), *úd on eorðan unwáclícne* (*not trifling pyre*). Зафіксовано, проте, також три випадки, коли прикметники стосувалися людей: *syðþan hé aldorþegn unlyfigendne þone déorest an déadne wise* (*when he the lordly **thane** unliving, the dearest one, knew was dead*); *Hæreþes dohtor næs hío hnáh swá þeah né tó gnéað gifa* (*Haereth's **daughter** was not mean though nor too grudging of gifts*); *sunu Ecgðéowes earm ánhaga* (*the **son** of of Edgetheow, wretched and solitary*).

Отже, як показало функціонування прикметників на позначення матеріальної цінності у епічній поемі «Беовульф», категорія «матеріальна цінність» існувала і була виражена у мові ще з VII століття. У давньоанглійській мові прикметники на позначення матеріальної цінності вживалися для опису об'єктів, які мали певну матеріальну цінність або ж характеризувалися відсутністю останньої, а також – для опису осіб, які володіли певними / жодними матеріальними цінностями.

Важливим є подальше вивчення вербалізації категорії цінності для моделювання концептосфери цінності як важливої ланки англосовітської картини світу. Детальне дослідження прикметників на позначення матеріальної цінності у сполученні з різними категоріями іменників в атрибутивних комплексах, а також з іншими частинами мови дасть змогу зробити висновки про їх комбінаторні можливості.

Список використаної літератури

1. **Василенко В. А.** Ценность и оценка / В. А. Василенко. – К., 1964. – 160 с.
2. **Каган М. С.** Философская теория ценности / М. С. Каган. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
3. **Шохин В. К.** Философия ценностей и ранняя аксиологическая мысль : Монография / В.К. Шохин. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 457 с.
4. **Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 476 с.
5. **Gelderen van E.** A History of the English Language / Elly van Gelderen. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company,

2006. – 334 р. **6. Заботкина В. И.** Изменение в концептуальной картине мира в аспекте когнитивно-прагматического подхода к языковым явлениям / В. И. Заботкина // Категоризация мира: пространство и время: тезисы докл. – М. : Диалог-МГУ, 1997. – С.55 – 59. **7. Єсипенко Н. Г.** Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз / Н. Г. Єсипенко // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – Вип. 56. (Філологічні науки). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 77 – 80. **8. Харитончик З. А.** Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Вышэйшая школа, 1986. – 172 с.

Нікіточкіна І. В. Категорія матеріальної цінності в епічній поемі «Беовульф»

Між мовою та цінностями існує тісний, багатоаспектний зв'язок. У статті досліджено питання вербалізації категорії матеріальної цінності у давньоанглійській мові за допомогою прикметників. За допомогою словників давньоанглійської мови вдалося інвентаризувати лексико-семантичне поле прикметників матеріальної цінності, у якому було виділено ядро та периферію. Складові елементи ЛСП були верифіковані в епічній поемі «Беовульф». На матеріалі епосу вирізнено загальні тенденції репрезентації ціннісних феноменів у англійській картині світу.

Ключові слова: вербалізація, категорія, концепт, ЛСП, мовна картина світу, прикметники матеріальної цінності.

Никиточкина И. В. Категория материальной ценности в эпической поеме «Беовульф»

Между языком и ценностями существует тесная, многоаспектная связь. В статье рассматриваются вопросы вербализации категории материальной ценности в древнеанглийском языке посредством прилагательных. При помощи словарей древнеанглийского языка было осуществлено инвентаризацию лексико-семантического поля прилагательных материальной ценности, в котором были выделены ядро и периферия. Составляющие компоненты ЛСП были верифицированы в эпической поеме «Беовульф». На материале эпоса определены общие тенденции репрезентации ценностных феноменов в англоязычной картине мира.

Ключевые слова: вербализация, категория, концепт, ЛСП, прилагательные материальной ценности, языковая картина мира.

Nikitochkina I. V. The Category of Material Value in the Epic Poem «Beowulf»

The interrelations between language and the system of values are multifaceted. The article deals with verbalizing the category of material value in Old English by means of adjectives. Adjectives convey the qualities and characteristic features of the objects through interaction with nouns. The

adjectives with the meaning of material value are frequently used in English language and form an integral part of world image both in conceptual and language aspects. The lexico-semantic field of the adjectives of material value has been constructed on the basis of the Old English dictionaries. The core and the periphery elements of the field have been defined as well. The field has been further verified in the epic poem «Beowulf». General representation tendencies of the value phenomena are highlighted in the English language world view. The results of the given research prove that the category of material value has existed at least since the VII century and has found its representation in language. In the Old English language the adjectives under consideration were commonly used to describe the objects possessing some / no material value or sometimes to characterize individuals owing some / no material values.

Key words: adjectives of material value, category, concept, language world view, LSF, verbalizing.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Михайленко В. В.

УДК 811.111'42

Н. В. Поневчинська

**КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМОРУ
(на матеріалі англомовних епіграм)**

Гумор як поліфункціональне та складне естетико-лінгвістично-соціальне явище виступає предметом аналізу починаючи з часів Античності. Дослідження сутності гумору проводяться в філософсько-естетичному (Аристотель, Декарт, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Б. Дземідок) психологічному (З. Фройд, А. Бергсон), комунікативно-прагматичному (А. В. Карасік, С. І. Походня, О. Б. Шонь), соціокультурному (Ю. Борєв, В. Я. Пропп), естетико-літературному (М. М. Бахтін, Д. С. Ліхачов, А. М. Панченко, Н. В. Понирко) та когнітивному (А. Кестлер, А. П. Мартинюк, М. Мінський, В. Г. Раскін, В. А. Самохіна, О. В. Харченко) аспектах.

Найчастіше гумор аналізується на прикладах гумористичних оповідань, літературних жартів, анекдотів, байок та віршів. Метою цієї статті є аналіз можливостей застосування існуючих лінгвокогнітивних теорій для пояснення механізму створення гумористичного ефекту в тексті англомовної епіграми.

Розглянемо сутність основних когнітивних теорій гумору. Першою теорією сприйняття гумору психікою людини, яка була